

รายงานการวิจัย

ประสิทธิผลของรูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการป้องกัน
และควบคุมโรคไข้เลือดออกของอำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์

**The Effectiveness of the Community Key Persons' Participation Model
for Dengue Haemorrhagic Fever Prevention and Control
in Amphoe Nong Ki, Changwat.**

นวลฉวี ศรีทองสุข¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของอำเภอหนองกี่ จังหวัดบุรีรัมย์ รูปแบบการศึกษาเป็นการวิจัยกึ่งทดลอง โดยทำการศึกษาในกลุ่มตัวอย่าง ที่เป็นแกนนำชุมชนในตำบลหนองกี่ โดยการคัดเลือกแบบเจาะจง จาก 5 หมู่บ้านๆ ละ 8 คน จำนวน 40 คน ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นในกลุ่มทดลองหลังจากนั้นจึงทำการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างการรับรู้และการมีส่วนร่วมในกลุ่มทดลอง วัดผลก่อนทดลองและหลังการทดลอง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน Paired t-test และ Independent Samples t-test ผลการวิจัยพบว่า หลังการทดลองแกนนำชุมชนมีการรับรู้ในเรื่องการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรค

ไข้เลือดออกมากกว่าก่อนทดลองโดยรวม อยู่ในระดับดีมาก มีระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ป้องกันและควบคุม โรคไข้เลือดออกมากกว่าก่อนทดลองโดยรวมอยู่ในระดับสูงและพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก อยู่ในระดับดีกว่าก่อนทดลอง และมีค่าความชุกชุมของลูกน้ำยุงลาย อยู่ในระดับเสี่ยงต่ำกว่าก่อนการทดลอง

คำสำคัญ รูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชน

Abstract

The study aimed to examine the effectiveness of the community key persons' participation model for dengue haemorrhagic fever prevention and control in Amphoe Nong Ki, Changwat Burirum ;

¹ บัณฑิตวิทยาลัย สาธารณสุขศาสตร์มหบัณฑิต สาขาการพัฒนาระบบบริการปฐมภูมิ วิทยาลัยนครราชสีมา

and to compare perceptions, participation, and self-performance behaviors of community key persons in dengue haemorrhagic fever prevention and control. The study was a quasi-experimental research with one group consisting of a group of community key persons in Tambon Nong Ki. The sample were purposively selected from 5 villages, 8 villagers each, 40 people in total. The process of perception and participation were organized in the experimental group. A pretest and posttest were administered. The statistics used for analyzing the collected data were percentage, mean, standard deviation, paired t-test, and independent samples t-test. The findings revealed that after the experiment the community core leaders participants showed their gaining in perceptions of operating dengue haemorrhagic fever prevention and control from before the experiment at a high level. They had participation in operating dengue haemorrhagic fever prevention and control at a high level. Their self-performance behaviors in dengue haemorrhagic fever prevention and control in operating dengue haemorrhagic fever prevention and control were at a high level as well. The density value of Aedes mosquito larvae was at a lower level of risk than before the experim.

Key Word The Community Key Persons' Participation Model

บทนำ

โรคไข้เลือดออกเป็นโรคติดต่อที่เป็นปัญหาสาธารณสุขที่สำคัญ โดยในปี พ.ศ. 2538 ประมาณว่าทั่วโลกมีผู้ป่วยโรคไข้เลือดออก 400,000 ราย และเสียชีวิต 8,000 ราย (กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข, 2542) องค์การอนามัยโลก รายงานทั่วโลกพบผู้ป่วยโรคไข้เลือดออกปีละประมาณ 50 ล้านคน โดยผู้ป่วยประมาณ 38 ล้านคน หรือ 75% ของผู้ป่วยทั้งหมดอยู่ในประเทศแถบอาเซียน เนื่องจากสภาพพื้นที่ในภูมิภาคนี้เป็นประเทศแถบร้อนชื้นซึ่งมีความเหมาะสมกับการเจริญเติบโตของลูกน้ำยุงลาย (กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข, 2552) ในประเทศไทย เริ่มมีการระบาดครั้งแรกใน ปี พ.ศ.2501 โดยมีรายงานผู้ป่วยสูงสุดใน ปี พ.ศ. 2530 คือ 174,285 ราย และมีอัตราป่วยตายน้อยละ 0.5 ใน ปี พ.ศ.2541 มีรายงานผู้ป่วย 127,189 ราย คิดเป็นอัตราป่วย 209.14 ต่อประชากรแสนคน และมีอัตราป่วยตายน้อยละ 0.34 จำนวนผู้ป่วยมีแนวโน้มที่สูงมากขึ้นมาตลอด ข้อมูลการเฝ้าระวังระดับอำเภอและเขตเทศบาลจากโรงพยาบาลหนองกี่ รายงาน 506โรงพยาบาลหนองกี่ (วันที่ 1 มกราคม 2553 ถึงวันที่ 31 สิงหาคม 2553) พบว่ามีผู้ป่วยด้วยโรคไข้เลือดออกทั้งสิ้น 127 ราย คิดเป็นอัตราป่วย 181 ต่อประชากรแสนคน การกระจาย ของโรคตามลักษณะพื้นที่ พบว่าในเขตพื้นที่อำเภอหนองกี่มีการระบาด

ใน 10 ตำบล ในเขตเทศบาลตำบลหนองกิ้ง ประกอบด้วย 3 ตำบล มีผู้ป่วยทั้งหมด 55 ราย ซึ่งตำบลหนองกิ้งมีจำนวนผู้ป่วยเป็นอันดับที่ 2 มีผู้ป่วยสะสม 16 ราย คิดเป็นอัตราป่วย 303.89 ต่อประชากรแสนคน อันดับ 3 ได้แก่ ตำบลทุ่งกระตาดพัฒนา มียอดผู้ป่วยสะสม 23 ราย คิดเป็นอัตราป่วย 261.14 ต่อประชากรแสนคน อันดับ 4 ได้แก่ตำบลทุ่งกระเด็นมียอดผู้ป่วยสะสมจำนวน 16 ราย คิดเป็นอัตราป่วย 239.06 ต่อประชากรแสนคน จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยได้รับผิดชอบปฏิบัติงานในด้านการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ ใน เทศบาลตำบลหนองกิ้ง จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะวิจัยประสิทธิผลของรูปแบบการพัฒนาคุณภาพของแกนนำชุมชนให้มีส่วนร่วมในการป้องกันและควบคุมโรค ไข้เลือดออกของเทศบาลตำบลหนองกิ้ง อำเภอหนองกิ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยประยุกต์ ใช้แนวคิดเกี่ยวกับแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model) และแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation Theory) มาใช้ในการกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชน ในการป้องกันและควบคุมโรค ไข้เลือดออก เพื่อนำรูปแบบที่ได้มาใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการดำเนินงาน ป้องกันและควบคุมโรค ไข้เลือดออกในชุมชนของหน่วยงานสาธารณสุขได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของรูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการ

ป้องกันและควบคุมโรค ไข้เลือดออกของเทศบาลตำบลหนองกิ้ง อำเภอหนองกิ้ง จังหวัดบุรีรัมย์

2. เพื่อทราบระดับการรับรู้โอกาสเสี่ยง การรับรู้ความรุนแรง การรับรู้ประโยชน์ในการปฏิบัติตัว การรับรู้อุปสรรค ของแกนนำชุมชนในการป้องกันและควบคุมโรค ไข้เลือดออก

3. เพื่อทราบระดับการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการมีส่วนร่วม ในผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลของแกนนำชุมชนในการป้องกันและควบคุมโรค ไข้เลือดออก

4. เพื่อทราบระดับพฤติกรรมกรรมการปฏิบัติตนของแกนนำชุมชนในการป้องกันและควบคุมโรค ไข้เลือดออก

5. เพื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลของการป้องกันและควบคุมโรค ไข้เลือดออก ก่อน-หลัง ได้รับรูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการป้องกันและควบคุมโรค ไข้เลือดออก

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-experimental Research) โดยมีกลุ่มตัวอย่าง 1 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง (Experimental Group)

1. ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) มา 1 ตำบล โดยคัดเลือกตำบลหนองกิ้ง อำเภอหนองกิ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นกลุ่มทดลองเนื่องจากเป็นชุมชน

ที่มีอุบัติการณ์โรคไข้เลือดออกมากที่สุดในปี พ.ศ. 2553 ซึ่งชุมชนนี้มีความเข้มแข็ง สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ และคัดเลือกผู้ที่เป็นบทบาทเป็นแกนนำชุมชนในตำบลหนองกึ่ง ซึ่งมีความพร้อมและสมัครใจในการเข้าร่วมโครงการมีทั้งหมดจำนวน 5 หมู่บ้าน รวม 40 คน ประกอบด้วย กรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน สมาชิกสภาเทศบาล (สท.) อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ในเขตเทศบาลตำบลหนองกึ่ง หมู่บ้านละ 8 คน

2. ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล ระหว่างเดือน ตุลาคม 2553 – กันยายน 2554
3. พื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนในเขตเทศบาลตำบลหนองกึ่ง อำเภอหนองกึ่ง จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบกึ่งทดลอง (Quasi-experimental Research) โดยใช้กระบวนการฝึกอบรมประยุกต์ใช้แนวคิดเกี่ยวกับแบบแผนความเชื่อด้านสุขภาพ (Health Belief Model) และแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation Theory) มาใช้ในการกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชน ในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกของเทศบาลตำบลหนองกึ่ง อำเภอหนองกึ่ง จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 40 คน เป็นกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการทดลอง ดำเนินการจัดกิจกรรมการรับรู้ และการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกแบบมีส่วนร่วม โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลก่อนและหลังการ

ทดลอง มีการคัดเลือกกลุ่มทดลองโดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ประกอบด้วย กรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน สมาชิกสภาเทศบาล (สท.) อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ทำการอบรมแกนนำชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก เป็นเวลา 3 วัน และทำการติดตามผลการดำเนินงานกิจกรรม 2 ครั้งในรอบ 12 สัปดาห์

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. สถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ Paired t-test และ Independent Samples t-test

ผลการวิจัย

1. ลักษณะส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างในกลุ่มทดลอง จำนวน 40 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 77.1) อายุเฉลี่ย 51.57 ปี (S.D. = 7.40) มีอายุระหว่าง 41-50 ปี มากที่สุด (ร้อยละ 37.5) รองลงมาอายุระหว่าง 51-60 ปี (ร้อยละ 35.42) สถานภาพสมรสเป็นคู่ (ร้อยละ 64.58) มีสถานะทางครอบครัวเป็นภรรยา/สามีของหัวหน้าครอบครัวมากที่สุด (ร้อยละ 37.5) มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษามากที่สุด (ร้อยละ 35.42) รองลงมาเป็นระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนต้นและปริญญาตรี (ร้อยละ 20.83 และ 20.83) ตามลำดับ อาชีพหลักของกลุ่มทดลองส่วนใหญ่ประกอบอาชีพแม่บ้าน (ร้อยละ 9.58) บทบาทตำแหน่งทางสังคมภายในกลุ่มทดลองประกอบด้วย อสม. กรรมการหมู่บ้าน

สมาชิกสภาเทศบาล (สท.) ผู้นำชุมชน จำนวนเท่ากัน คือ 10 คน (ร้อยละ 25)

2. การรับรู้ในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกก่อนการทดลองมีค่าเฉลี่ยการรับรู้โดยรวมและรายด้าน 4 ด้าน อยู่ในระดับปานกลาง ภายหลังจากทดลองกลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยการรับรู้โดยรวมและรายด้าน 4 ด้านอยู่ในระดับสูง ซึ่งแตกต่างจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. การมีส่วนร่วมในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ก่อนการทดลองมีค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมโดยรวมและรายด้าน 4 ด้าน อยู่ในระดับต่ำ แต่ภายหลังจากทดลองกลุ่มทดลองมีคะแนนการมีส่วนร่วมโดยรวมและรายด้าน 4 ด้านดังกล่าวอยู่ในระดับสูง ซึ่งแตกต่าง จากก่อนการทดลองการมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

4. พฤติกรรมการปฏิบัติตนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกก่อนการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการปฏิบัติตนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 50) รองลงมาอยู่ในระดับต่ำ (ร้อยละ 39.6) ภายหลังจากทดลองกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการปฏิบัติตนดังกล่าว อยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 91.7) รองลงมาอยู่ในระดับปานกลาง (ร้อยละ 8.3) ซึ่งมีพฤติกรรมการปฏิบัติตนดีขึ้น

5. ค่าความชุกชุมของลูกน้ำยุงลายในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกก่อน การทดลอง กลุ่มทดลองมีค่าความชุกชุม

ของลูกน้ำยุงลายอยู่ในระดับเสี่ยงสูง CI (Container Index) (ร้อยละ 100) HI (House Index) (ร้อยละ 100) หลังการทดลองกลุ่มทดลองมีค่าความชุกชุมของลูกน้ำยุงลายอยู่ในระดับเสี่ยงต่ำ CI (Container Index) (ร้อยละ 95.8) HI (House Index) (ร้อยละ 79.2)

สรุปผล

1. ผลการวิเคราะห์การรับรู้ในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกภายหลังการทดลอง พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยการรับรู้ในการ ป้องกัน และ ควบคุม โรค ไข้เลือดออกโดยรวมและรายด้าน 4 ด้าน ดีกว่าก่อนการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เป็นไปตามสมมติฐานข้อ 1

2. ผลการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ภายหลังจากทดลอง พบว่า กลุ่มทดลองมีค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมโดยรวมและรายด้าน 4 ด้าน มากกว่าก่อนการทดลอง โดยแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เป็นไปตามสมมติฐานข้อ 2

3. ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมการปฏิบัติตนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยพฤติกรรมการปฏิบัติตนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออก ก่อนการทดลองอยู่ในระดับปานกลาง และหลังการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยอยู่ในระดับสูง โดยแตกต่างจากก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 เป็นไปตามสมมติฐานข้อ 3

4. ผลการวิเคราะห์ค่าความชุกชุมของลูกน้ำยุงลายภายหลังการทดลองกลุ่มทดลองมีค่าความชุกชุมของลูกน้ำยุงลายอยู่ในระดับเสี่ยงต่ำ เป็นไปตามสมมติฐานข้อ 4

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1.1 การฝึกอบรมตามรูปแบบ

ข้างต้น น่าจะนำไปใช้ขยายผลได้ในชุมชนที่มีบริบทที่คล้ายกับกลุ่มทดลองในครั้งนี้อีกต่อไป

1.2 ควรให้แกนนำชุมชนเข้ามามี

ส่วนร่วม ในการป้องกันและควบคุมโรค

ไข้เลือดออกในชุมชนอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 ด้านองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดกิจกรรมที่เอื้อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วยตั้งแต่ขั้นตอนค้นหาปัญหาและตัดสินใจ ซึ่งจะช่วยให้ประชาชนตระหนักถึงปัญหาและนำสู่การมีส่วนร่วมในขั้นต่อไป

2.2 การนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของแกนนำชุมชนในการป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกเป็นต้นแบบในการนำไปใช้ควบคุมและป้องกันในโรคอื่นๆได้

เอกสารอ้างอิง

- กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข. (2542). **คู่มือวิชาการปฏิบัติงานเรื่องโรคไข้เลือดออก และสมองอักเสบ**. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข. (2552). **รายงานโรคเรื้อรังด่วนสถานการณ์โรคไข้เลือดออก**. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- กรมควบคุมโรคติดต่อ กระทรวงสาธารณสุข. (2553). **คู่มือการประเมินผลตามตัวชี้วัดป้องกันและควบคุมโรคไข้เลือดออกระดับจังหวัด**. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- Becker, M.H. and L.A. Maiman. (1975). "Social Behavioral Determinants of Compliance with Heat and Medical Care Recommendations". **Medical Care** 13(5) : 10-24.
- Cohen, J.M.,and N.I.Uphoff. (1980). **Participation's Place in Rural Development : Seeking Clarity Through Specificity**. S.I. World Development.
- Eisen, M.G., G.Z. Zellman and A. L. Alister. (1985). **A Health Belief Model to Approach to Adolescents Fertilities Control : Some Pilot Program Findings**. S.I. : s.n